

УДК 316.64–327

ПСИХОСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕОПОЛІТИЧНИХ МЕНТАЛЬНИХ КАРТ СВІТУ МОЛОДІ З РІЗНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Дроздов О.Ю., к. психол. н., докторант
Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України

Описуються результати авторського політико-психологічного дослідження побутових геополітичних уявлень молоді з різних регіонів України. Реконструйовано «геополітичні ментальні карти» світу студентів із Чернігова, Києва, Луганська, Львова та Криму. Показано як загальні психосемантичні особливості цих «карт», так і відмінності в оцінюванні окремих країн.

Ключові слова: геополітична свідомість, геополітична ментальна карта.

Описываются результаты авторского политико-психологического исследования бытовых геополитических представлений молодежи из разных регионов Украины. Реконструированы «геополитические ментальные карты» мира студентов Чернигова, Киева, Луганска, Львова и Крыма. Показаны как общие психосемантические особенности этих «карт», так и отличия в оценивании отдельных стран.

Ключевые слова: геополитическое сознание, геополитическая ментальная карта.

Drozdov O.Yu. THE PSYCHOSEMANTIC PECULIARITIES OF THE GEOPOLITICAL MENTAL WORLD MAPS OF THE YOUTH FROM THE DIFFERENT UKRAINIAN REGIONS

The results of the author's political and psychological study of the common geopolitical representations of young people from different Ukrainian regions are described. "Geopolitical mental world maps" of the students from Chernihiv, Kyiv, Luhansk, Lviv and the Crimea are reconstructed. The common psychosemantic features of these "maps" as well as the differences in the evaluating separate countries are shown.

Key words: geopolitical consciousness, geopolitical mental map.

Постановка проблеми. Вивчення соціальних уявлень про політичний простір є одним із традиційних та цікавих напрямків соціологічних та психологічних досліджень політичної свідомості. Фактично, у таких випадках ідеться про феномен геополітичної свідомості (ГПС), який ми розуміємо як форму відображення подій та явищ «політичного світу» крізь призму «географічного світу» шляхом ототожнення певного географічного простору з конкретною політикою, яка там здійснюється [2]. Для політичної психології інтерес становить вивчення саме масової ГПС – форми (рівня) побутового, неелітарного, нефахового відображення геополітичних явищ.

«Продуктом» та індикатором масової ГПС виступають особливі ментальні моделі простору – геополітичні ментальні карти (ГПМК). Оскільки останні породжуються масовою (нефаховою) свідомістю, природною стає наявність специфічних психосемантичних критеріїв («конструктів»), за якими сприймається, осмислюється та оцінюється геополітична реальність. Зрозуміло, що ці конструкти далеко не завжди тотожні тим критеріям, які використовуються політиками та політологами (хоча іноді нагадують їх). Так, за даними В.Петренка та його колег, в основі психосемантичного простору росіян при сприйнятті ними різних країн світу лежить значно менша кількість фак-

торів: 1) оцінка держав, як демократичних та економічно розвинутих або тоталітарних та неблагополучних; 2) оцінка військової могутності держави; 3) дружність країн по відношенню до Росії; 4) релігійність країни, рівень її духовності. При цьому, у залежності від об'єктів сприймання (країни світу, Європи або СНД), категоріальна структура психосемантичного простору може дещо змінюватись [6]. Аналогічне дослідження, проведене серед поляків, виявило 3 фактори: 1) рівень життя; 2) політична характеристика держави (політичний режим); 3) рівень економічного розвитку країни [1]. Вітчизняні науковці О.Плющ та А.Лісневська згадують два основні фактори: сила, впливовість, розвиненість держави (своєрідна «успішність»), а також міра дружності/ворожості її зовнішньої політики («самоуправство») [4; 7].

Зміст ГПС (і, відповідно, ГПМК) обумовлений прямим та побічним впливом значної кількості чинників, серед яких вагоме місце посідають соціокультурні, котрі, у свою чергу, часто пов'язані із географічними. Отже, ми маємо підстави вести мову про феномен масової регіональної ГПС. Її прояв є доволі помітним на прикладі результатів досліджень, що проводилися серед мешканців західних та східних областей України – регіонів з доволі різними (а за деякими показниками – антонімічними) політичними

культурами. У вітчизняній науці склалася традиція порівняння геополітичних уявлень і орієнтацій мешканців Заходу та Сходу України. Показовими є результати дослідження, здійсненого в 1990–2000-х рр. серед мешканців Львова та Донецька. Так, у 2004 р. більшість опитаних мешканців Львова (70%) повністю погоджувалася з тим, що кордони України неподільні, навіть ціною війни із Росією (серед донецьких респондентів таких було 30%), а також із тезою, що Росія завжди експлуатувала Україну (56% проти 4% по Донецьку). Львів'яни частіше від донеччан повністю погоджувалися з тим, що Україна повинна прагнути до впливовості у світі (81% проти 62%), відстоювати власні інтереси, навіть ціною конфліктів з іншими народами (44% проти 30%) [5]. Суттєві розбіжності, а іноді й протилежний характер геополітичних уявлень мешканців Заходу та Сходу України фіксувалися й в інших дослідженнях. Зокрема, п'ятірка країн, які жителі Західної України у 2005 р. вважали дружніми, мала такий вигляд: Польща (61,6%), Грузія (47,2%), США (39,7%), Росія (19,7%) та Німеччина (19,3%). У той же час у східному регіоні дружніми вважались Росія (81%), Білорусь (47,3%), Польща (31,4%), Німеччина (20,9%), Молдова (18,2%). На Заході України більшість опитаних (54,9%) називала Росію ворожою країною, у той час як на Сході більше третини респондентів цю роль відводили США [3]. Поряд із тим майже всі подібні дослідження мали суто соціологічний характер, не дозволяючи виявляти саме психологічну (зокрема психосемантичну) специфіку масової ГПС. Крім того, зосереджуючись на вивченні геополітичних уявлень мешканців Заходу та Сходу України, дослідники часто залишали поза увагою особливості ГПС інших регіонів країни (центр, південь тощо).

Постановка завдання. Метою дослідження стало з'ясування психосемантичних особливостей ГПМК світу молоді різних регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні (проводилось у 2012–2013 рр.) ми спирались на територіальну класифікацію, розроблену фахівцями Інституту соціальної та політичної психології НАПН України [8]. Для подальшого аналізу ми обрали результати представників п'яти політико-ідеологічних регіонів – «Південний Схід», «Київ-столиця», «Крим», «Донбас», «Галичина». Ці регіони відповідають як географічній схемі «північ–центр–південь–захід–схід», так і полюсам політичного спектру «поміrkовані–прозахідні–проросійські». Отже, вибірку (загальна кількість – 602 осо-

би) склали студенти Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (245 осіб; репрезентували регіон «Північний Схід»), Київського національного університету імені Т. Шевченка (100 осіб; «Київ-столиця»), Севастопольського національного університету ядерної енергії та промисловості, а також Євпаторійського інституту соціальних наук (100 осіб; Крим), Східноукраїнського національного університету імені В. Даля (м. Луганськ, 69 осіб; «Донбас») та Львівського національного університету імені І. Франка (88 осіб; «Галичина»). До вибірки не включалися студенти спеціальностей («Історія», «Політологія», «Географія»), які передбачають засвоєння наукових геополітичних знань.

Досліджуваним пропонувалося дати оцінку 9 країнам світу (США, Росія, Німеччина, Україна, Велика Британія, Китай, Франція, Японія, Канада) за допомогою 21 шкали авторського варіанта СД. Зазначимо, що всі стимули та дескриптори були попередньо відібрані в пілотажних дослідженнях як значущі при актуалізації геополітичних уявлень і оцінок (зокрема, вказані країни найчастіше згадувались як складові сучасного «політичного світу»). Отримані дані були піддані статистичному аналізу за допомогою програми SPSS 17. Для виявлення конструктів соціальної категоризації геополітичних акторів та побудови відповідних психосемантичних моделей (ГПМК) проводилась факторизація середньогрупових оцінок кожного параметра кожної країни.

Отримані результати та їх аналіз. У групі «Північний Схід» було отримано 3 фактори із загальним внеском у сумарну дисперсію 95,2%. Перший фактор (60,5%) базувався на таких шкалах: «багата/бідна» (0,987), «захищає/не захищає власні інтереси» (-0,985), «слабка/розвинута економіка» (-0,981), «впливова/невпливова» (0,980), «ефективна/неефективна влада» (-0,965), «стабільна/нестабільна політична ситуація» (0,945). Відповідно, цей фактор було визначено як «Економічна і політична розвиненість країни». Основу другого фактора (25,3%) склали дескриптори «подобається/не подобається» (0,961) та «агресивна/миролюбна політика» (0,927), а тому він був визначений як «Емоційне ставлення до держави, пов'язане з мірою її миролюбності». Третій фактор (9,4%), який базувався на шкалах «зберігає/не зберігає власну культуру» (0,906) та «низький/високий рівень культури» (-0,515), був визначений як «Культурна самобутність і розвиненість». Відповідні ГПМК наведено на рисунках 1–2.

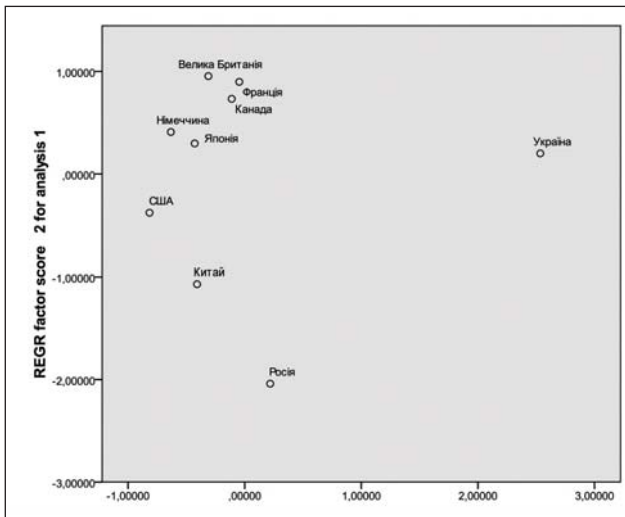

Рис. 1. ГПМК світу в групі «Північний Схід» за 1-м (Економічна і політична розвиненість країни) та 2-м (Емоційне ставлення до держави, пов'язане з її миролюбністю) конструктами

У системі 1-го та 2-го факторів виділяються дві основні групи країн. До першої (країни з високим рівнем політико-економічного розвитку та миролюбною політикою, що викликає атракцію до них) належать країни Західної Європи, Канада та Японія (умовно – «Захід»). Другу групу склали США (розташовані найближче до першої групи) та Китай – «розвинуті» країни-супердержави з більш агресивною політикою. Окремо були розташовані Росія («відносно розвинена», але «агресивна») та Україна («малорозвинена», але «миролюбна»).

У системі 1-го та 3-го факторів виокремилися три групи країн. Першу групу утворили країни (США та Канада), чий культурний розвиток та самобутність сприймалися меншими в порівнянні з іншими. До другої групи увійшли Китай та Японія, чії культурні особливості, вочевидь, вважалися протилежними до країн першої групи. Третю «проміжну» групу утворили західноєвропейські країни та Росія. Положення України за третім фактором відповідало саме цій групі.

У групі «Київ-столиця» виділилися 3 фактори із загальним внеском 96,3%. Основу першого фактора (53,9%) склали шкали: «багата/бідна» (0,975), «ефективна/неефективна влада» (-0,970), «слабка/розвинута економіка» (-0,965), «стабільна/нестабільна політична ситуація» (0,945), «влада дбає/не дбає про народ» (0,937), «є/немає порядку» (-0,922). Виходячи з такого змісту, він був інтерпретований як «Економічна і політична розвиненість країни». Другий фактор (28,3%) базувався на дескрипторах «подобається/не подобається» (0,974), «агресивна/миролюбна політика» (0,942)

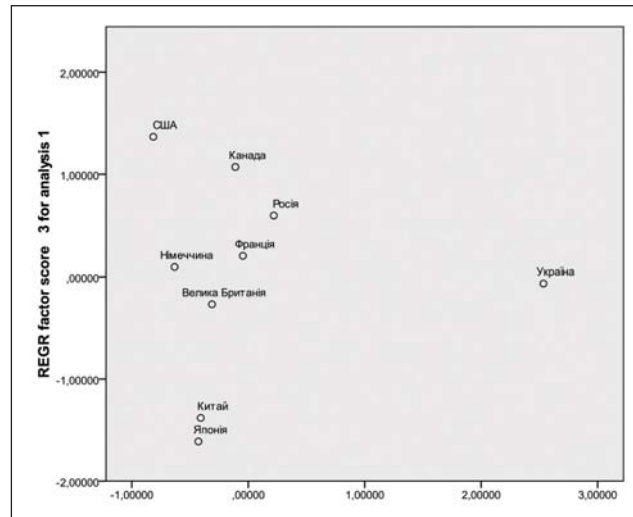

Рис. 2. ГПМК світу в групі «Північний Схід» за 1-м (Економічна і політична розвиненість країни) та 3-м (Культурна самобутність і розвиненість) конструктами

та «бажаю/не бажаю процвітання» (0,941) і тому був визначений як «Емоційне ставлення до держави, пов'язане з мірою її миролюбності». Основою третього фактора (14,1%) були складові «закрита/відкрита» (0,923) та «зберігає/не зберігає власну культуру» (0,829), що дозволило визначити його як «Відкритість і культурна самобутність». Відповідні психосемантичні моделі наведено на рисунках 3–4.

Зазначимо, що ГПМК киян загалом були схожі з опитаними групи «Північний Схід». Винятком було дещо інше положення США (сприймалися як більш агресивна і менш симпатична країна, ніж у попередній групі) та Китаю (оцінювався позитивніше за першим фактором).

«Крим». Тут виділилися 3 фактори із загальним внеском 94,1%. Перший фактор (63,2%) містив шкали «слабка/розвинута економіка» (-0,992), «ефективна/неефективна влада» (-0,982), «багата/бідна» (0,972), «стабільна/нестабільна політична ситуація» (0,964), «є/немає порядку» (-0,964), «влада дбає/не дбає про народ» (0,956), «справедлива/несправедлива політика» (0,949). Відповідно, цей фактор ми визначили як «Економічна і політична розвиненість країни». Основу другого фактора (20,8%; «Емоційне ставлення до держави, пов'язане з мірою її миролюбності») склали дескриптори «подобається/не подобається» (0,931) та «агресивна/миролюбна політика» (0,919). Третій фактор (10%) базувався на дескрипторах «демократична/недемократична» (0,935) та «зберігає/не зберігає власну культуру» (0,804). Таке дещо дивне поєднання і було визначено як «Демократичність і культурна

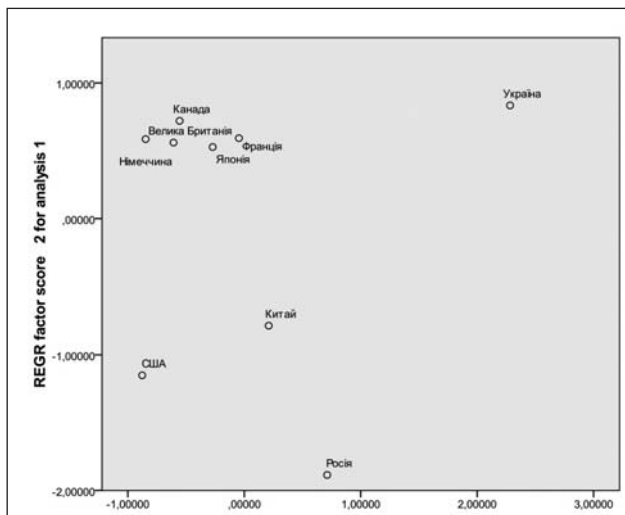

Рис. 3. ГПМК світу в групі «Київ» за 1-м (Економічна і політична розвиненість країни) та 2-м (Емоційне ставлення до держави, пов'язане з її миролюбністю) конструктами

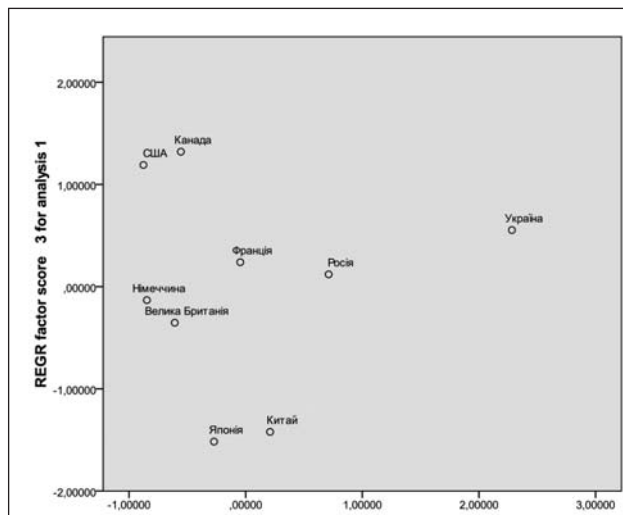

Рис. 4. ГПМК світу в групі «Київ» за 1-м (Економічна і політична розвиненість країни) та 3-м (Відкритість і культурна самобутність) конструктами

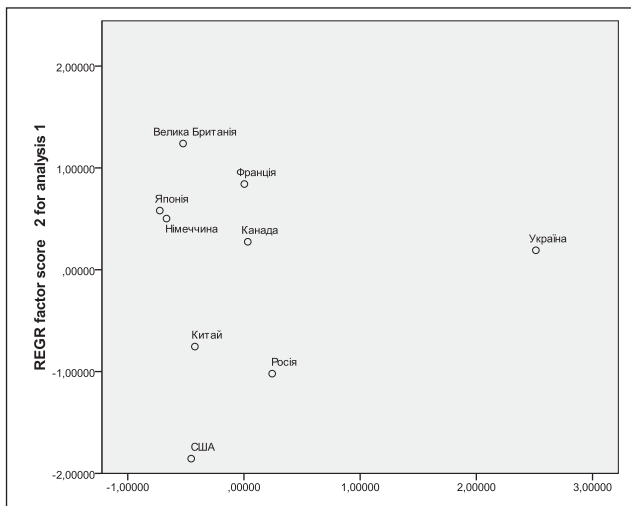

Рис. 5. ГПМК світу в групі «Крим» за 1-м (Економічна і політична розвиненість країни) та 2-м (Емоційне ставлення до держави, пов'язане з її миролюбністю) конструктами

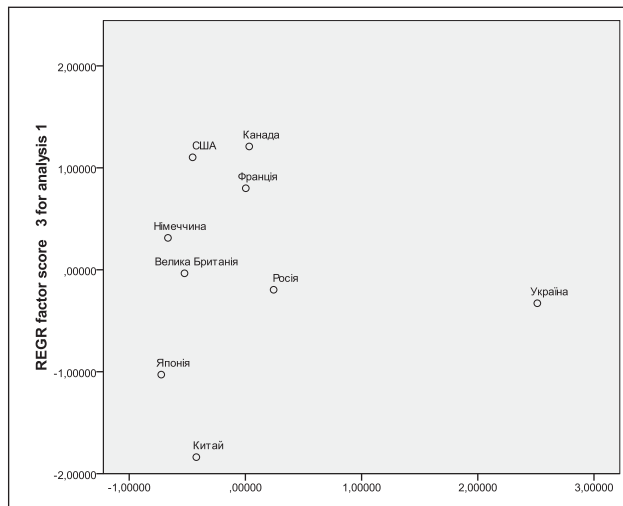

Рис. 6. ГПМК світу в групі «Крим» за 1-м (Економічна і політична розвиненість країни) та 3-м (Демократичність і культурна самобутність) конструктами

самобутність». Відповідні ГПМК наведено на рисунках 5–6.

Бачимо, що геополітичний образ світу в системі 1-го та 2-го факторів загалом був схожим на аналогічні ГПМК у групах «Північний Схід» та «Київ-столиця». Поряд із тим, на відміну від інших груп, політика Росії тут сприймається менш агресивною, порівняно із США (останні для кримчан відігравали роль «головного агресора»).

Але, враховуючи специфіку 3-го фактора, у системі 1-го та 3-го факторів розташування країн було вже дещо іншим. Першу групу тут утворювали США, Канада та Франція як найдемократичніші, але не

зовсім самобутні. Японія та Китай навпаки уявлялися найменш демократичними, але самобутніми. «Золоту середину» між ними склали Німеччина, Велика Британія, Росія та Україна.

У групі «Донбас» виділилися 3 фактори із загальним внеском 94,3%. Перший фактор (65%) містив дескриптори: «багата/бідна» (0,988), «ефективна/неефективна влада» (-0,985), «слабка/розвинута економіка» (-0,983), «стабільна/нестабільна політична ситуація» (0,975), «впливова/невпливова» (0,971). Тому цей фактор було визначено як «Економічна і політична розвиненість країни». Основу друго-

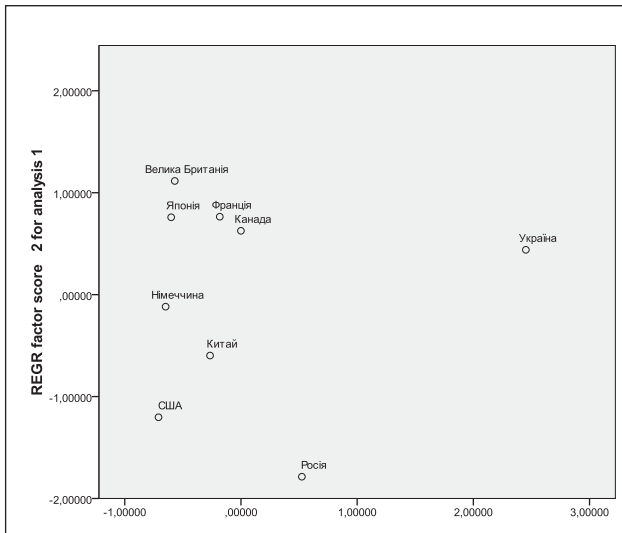

Рис. 7. ГПМК світу в групі «Донбас» за 1-м (Економічна і політична розвиненість країни) та 2-м (Емоційне ставлення до держави, пов'язане з її миролюбністю) конструктами

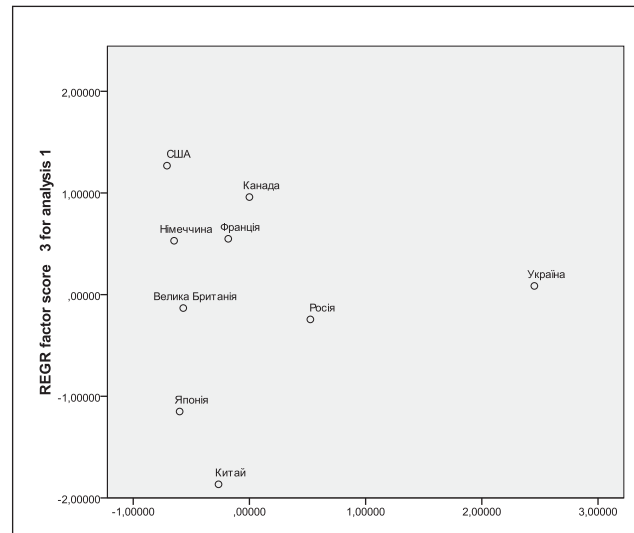

Рис. 8. ГПМК світу в групі «Донбас» за 1-м (Економічна і політична розвиненість країни) та 3-м (Відкритість, демократичність і культурна самобутність) конструктами

го фактора (17,8%) склали дескриптори «агресивна/миролюбна політика» (0,870), «подобається/не подобається» (0,790) та «бажаю/не бажаю процвітання» (0,767). Отже, маємо знайомий фактор «Емоційне ставлення до держави, пов'язане з мірою її миролюбності». Третій фактор (11,4%) базувався на шкалах «закрита/відкрита» (0,807), «демократична/недемократична» (0,790) та «зберігає/не зберігає власну культуру» (0,688). Відповідно, маємо змішаний політично-культурний фактор «Відкритість, демократичність і культурна самобутність». Відповідні ГПМК наведено на рисунках 7–8.

Отже, у системі 1-го та 2-го факторів бачимо дві групи економічно- та політично розвинених країн. Перша – з миролюбною політикою (яка викликає симпатію до них: Велика Британія, Японія, Франція та Канада. До другої групи увійшли країни, чия політика сприймається як агресивна, – США, Китай, та, що цікаво, Німеччина. Цікаво також, що в цьому проросійському регіоні Росія сприймається як найагресивніша (поміж інших країн) держава. У той же час миролюбність України сприймається трохи нижче, ніж у країн першої групи.

Дещо інша картина світу в системі 1-го та 3-го факторів. Першу групу країн тут утворили США, Канада, Німеччина та Франція – відкриті, демократичні, але не зовсім самобутні. Японія та Китай навпаки уявлялися найменш демократичними, закритими, але від того найбільш самобутніми. «Золоту середину» між ними складали Велика Британія, Росія та Україна.

У групі «Галичина» також було виділено 3 фактори із загальним внеском 94,6%. Перший (52,4%) базувався на шкалах: «багата/бідна» (0,985), «слабка/розвинута економіка» (-0,971), «ефективна/неефективна влада» (-0,953), «впливова/невпливова» (0,948), «стабільна/нестабільна політична ситуація» (0,945), «захищає/не захищає власні інтереси» (-0,915). Отже, маємо справу зі знайомим фактором «Економічна і політична розвиненість країни». Другий фактор (32,9%) був утворений складовими «подобається/не подобається» (0,968), «бажаю/не бажаю процвітання» (0,955), «агресивна/миролюбна політика» (0,929), «цікава/не цікава» (0,910) та «низький/високий рівень культури» (0,886). Таким чином, маємо цікавий фактор «Емоційне ставлення до держави, пов'язане з мірою її миролюбності та культурного розвитку». Третій фактор (11,4%) базувався на шкалах «закрита/відкрита» (0,923) та «зберігає/не зберігає власну культуру» (0,635), що дозволяє згадати знайомий нам фактор «Відкритість і культурна самобутність». Графічні зображення відповідних ГПМК наведено на рисунках 9–10.

Цікаво, що навіть при специфіці 2-го фактора (має культурологічне забарвлення), загальний принцип групування країн у ГПМК галичан дещо нагадує результати попередніх груп. Поряд із тим тут відображена доволі критична політико-культурна оцінка Росії, яка за мірою «агресивності» та «культурного відставання» виявилась абсолютним «чемпіоном».

У системі 1-го та 3-го факторів виокремилися три групи «розвинених» країн.

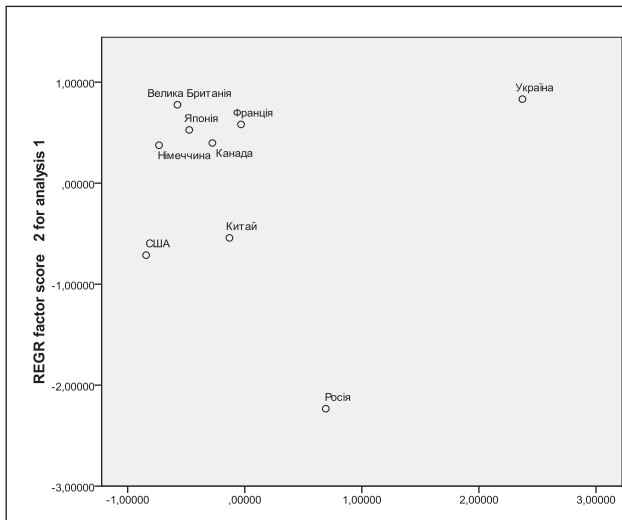

Рис. 9. ГПМК світу в групі «Галичина» за 1-м (Економічна і політична розвиненість країни) та 2-м (Емоційне ставлення до держави, пов'язане з мірою її миролюбності та культурного розвитку) конструктами

Першу групу склали США та Канада, чий культурний розвиток та самобутність сприймалися меншими в порівнянні з іншими. До другої групи увійшли Китай та Японія, чий культурні особливості, вочевидь, вважалися протилежними до країн першої групи. Третю, «проміжну», групу утворили західноєвропейські країни. Положення Росії та України за третім фактором відповідало саме цій групі, хоча Росія все ж наближається до країн східної цивілізації, а Україна – «тяжіє» до Заходу.

Висновки з проведеного дослідження. Отримані дані вказують на існування як ряду регіональних відмінностей, так і спільних тенденцій у масовій ГПС молоді. Так, в усіх регіональних групах було виокремлено схожі психосемантичні критерії соціальної категоризації країн світу – це «тріада» з «економіко-політичного», «емоційно-політичного» та «культурологічного» факторів. Крім того, перші (найзначущіші) фактори-конструкти мали політичний або політизований (політико-економічний) характер. За цими факторами Україна в усіх групах сприймалася доволі критично, набуваючи фактично статусу «тридев'ятого царства». В усіх групах спостерігалась ідеалізація країн Заходу (передусім Західної Європи), а також критична оцінка зовнішньої політики Росії (агресивність). Можливо, що наявність цих спільних рис пояснюється віковими особливостями опитаних, чия соціалізація протікала в часи незалежної Української держави (а отже, під впливом схожих інформаційних та освітніх чинників).

Поряд із тим констатуємо й наявність ряду регіональних відмінностей масової

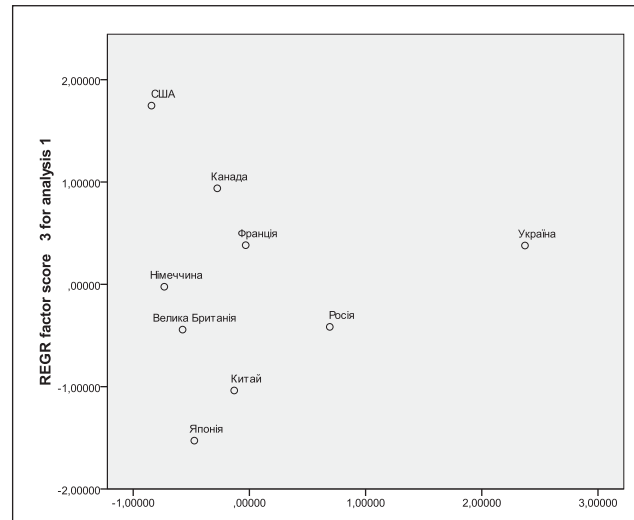

Рис. 10. ГПМК світу в групі «Галичина» за 1-м (Економічна і політична розвиненість країни) та 3-м (Відкритість і культурна самобутність) конструктами

ГПС української молоді. Так, у західноукраїнській групі емоційне ставлення до країн пов'язувалося не лише з їхньою зовнішньою політикою, але й з рівнем культурного розвитку (чого не виявлено в опитаних з інших регіонів). Росія найбільшою мірою сприймалась як агресивна (і, відповідно, антипатична) держава в Галичині та Києві. У той же час кримська молодь у дещо меншій мірі оцінювала агресивність Росії, порівняно з представниками інших регіонів.

Зазначимо, що наведені результати були отримані до виникнення гострого україно-російського конфлікту початку 2014 р. (включаючи події в Криму та Донбасі). З нашого погляду, все це навряд чи суттєво вплинуло на виявлену нами категоріальну структуру ГПМК молоді, але, безумовно, ще більше загострило сприймання агресивності Росії (вірогідно, крім кримчан). З іншого боку, отримані результати частково пояснюють регіональну специфіку протікання та сприймання україно-російського конфлікту, зокрема відносно «мирну» окупацію Криму та криваві події на Донбасі (адже в цих «проросійських» регіонах Росія сприймалась не однаково).

Перспективним напрямком подальших досліджень можна вважати вивчення динаміки ГПС та ГПМК мешканців різних регіонів внаслідок останніх суспільно-політичних подій в країні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горбанюк О., Білонос В., Аксьонова Ю. Імідж України і держав колишнього СРСР в уявленнях поляків // Соціальна психологія. – 2010. – № 2. – С. 37–48.

2. Дроздов О. Геополітична свідомість як психологічний феномен / О.Дроздов // Соціальна психологія. – 2010. – № 5. – С. 26–37.

3. Кремень Т. То ли друг, то ли враг / Кремень Т. // Корреспондент. – 2005. – 3 декабря. – № 47 (186). – С. 27–32.

4. Лісневська А.О. Дискурси студентів з різними життєвими планами щодо свого майбутнього в Україні // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – 2013. – Вип. 114. – Серія: Психологічні науки. – С. 113–119.

5. Львів-Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні // Україна модерна. – 2007, спец. випуск. – Львів : Критика, 2007. – 360 с.

6. Петренко В.Ф., Митина О.В., Бердников К.А. Психосемантический анализ геополитических представлений России // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21. – № 2. – С. 49–69.

7. Плющ А.Н. Технологии конструирования позитивного образа политических субъектов // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – 2011. – Вип. 94. – Серія «Психологічні науки». – Т. 2. – С. 83–90.

8. Психологія масової політичної свідомості та поведінки / за ред. В.О. Васютинського. – К. : ДОК-К, 1997. – 164 с.

УДК 159.9.078–056.26(092)

ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ НА ОСНОВІ «ПСИХОЛОГІЧНОЇ АВТОБІОГРАФІЇ»

Клименко О.Є., аспірант кафедри психології
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті описано особливості використання біографічного підходу в дослідженні життєвого шляху особистості. Проаналізовано типи життєвих подій та їх взаємозв'язок із психологічними особливостями осіб з інвалідністю залежно від типу та тривалості функціонального обмеження. Зазначено основні проблеми, навколо яких конструюється життєва перспектива осіб з інвалідністю.

Ключові слова: життєва перспектива, подія, біографічний підхід у дослідженні життєвого шляху, особа з інвалідністю.

В статье описаны особенности использования биографического подхода в исследовании жизненного пути личности. Проанализированы типы жизненных событий и их взаимосвязь с психологическими особенностями лиц с инвалидностью в зависимости от типа и длительности функционального ограничения. Указаны основные проблемы, вокруг которых конструируется жизненная перспектива лиц с инвалидностью.

Ключевые слова: жизненная перспектива, событие, биографический подход к исследованию жизненного пути, человек с инвалидностью.

Klymenko O.Ye. THE STUDY OF LIFE PERSPECTIVE OF DISABLED PEOPLE ON THE BASIS OF "PSYCHOLOGICAL AUTOBIOGRAPHY"

This article describes the features of using biographical approach to the study of the life course of the individual. The types of life events and their relationship to psychological characteristics of persons with disabilities, depending on the type and degree of functional limitation are analyzed.

Key words: life perspective, an event biographical approach to study of life course, a person with a disability.

Постановка проблеми. Життєва перспектива, як невід'ємна складова самосвідомості, відображає сприймання особою власного життя як сукупності подій та смислів, створює бачення можливостей життєвого просування, забезпечує інтеграцію людини в соціумі та цілісність континууму «минуле/майбутнє». Життєва перспектива є важливою передумовою розкриття особистісного потенціалу, пошуку ресурсів, набуття соціальних компетенцій, підвищення активності та діяльності, спрямованої на досягнення бажаних цілей. Дослідження життєвого шляху осіб з обмеженими фізич-

ними можливостями розкриває особливості мотиваційної та ціннісної сфери, самоставлення та ставлення до світу як важливої детермінанти становлення індивідуальної та соціальної суб'єктності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вперше проблему дослідження життєвого шляху особистості було порушено в працях Ш. Бюлер, П. Жане, З. Фрейда [6]. Біографічні методи дослідження в психології розвинуті завдяки напрацюванням таких авторів, як С.Л. Рубінштейн, Б.Г. Ананьєв, К.О. Абульханова-Славська, Л.І. Анциферова, І.С. Кон, І.П. Маноха, В.А.